

געגועים על פיכמן

לאחר שרוינו מן השפע שמשפיעות עלינו האוניברסיטאות, מתגעגעת הנפש לכוס אחת של מים צלולים

אני מודה: גענעזי הם על איזשהו פיכמן, שלא היה מדעי ולא יהיה אויביקטיבי ואפילו לא צמק, אלא — ואני מצטט מתוך המבוא של גורית גוברין למבחר הנ"ל — מקור כתיבתו יהיה, בהרגשת הקיר — בה ליצור והודעות עמו. משום כך צוסק פיכמן רק ביוצרים שהעניקו לו תוויה והתרוממות-רוח, וביקורתו היא מעצם טיבה ביקורת חיובית, ביקורת של אהבה. כן, אקט של תרבות.

מאמרי עמיתיהם למקצוע. תרבות היא צופן משותף, היא הצבר וזרע, היא זכרון והיא משאת-נפש. מן הדברים הלא-טובים המתרחשים היום אצלנו בולט העדר אותו „אקט של תרבות“. לא שהסטאטיסטיקה מזלה ערוה. „חסישלוס“, „פריקאפיטה“ אנחנו מייצגים וקונים ספרים למכביר, ממלאים את בתי-הספר והאוניברסיטאות, קונים כרטיסים לתיאטרון ומה לא. אבל מתי שמענו לאחרונה משהו מן האליטה המדינית שלנו (להוציא, כמדומני, את בשיא המדינה) נזקק לפסוק מן הספרות העברית בדור האחרון? וכאשר בוחנים את התחלקות הספרים הנדפסים והנמכרים הנקראים ואת צרכניהם, כלום איננו מגלים שישראל של הספרות העברית היא אי לא גדול במדינת ישראל? וכלום הנוייה אלימה זו, הפרשה בתורה שלנו, סכחה על צילם הספרות ואינה משפיעה בכיוון, שהוא היפוכו של „אקט של תרבות“? אכן, אפשר להצטמצם ב„אקט של ביקורת“ ולהניע לדבר-מה מפלצתי.

על תלמידה באחד מבתי-הספר הנבונים הוטל לתת שיעור-לדוגמה בספרות. תחילה בחרה בסיפור של ציכוב, שאהבה. לאחר מחשבה, כך הסבירה, משכה ידית מסיפור זה: היא מבקשת להקנות לתלמידה כלים, ללמוד צורות ומבנים, אמרה, ובסיפור זה קיים חשש, שהתלמידים ייסחפו אחר תוכנו ויסתו דעתם מאותם כלים — הגה כך עמך, „אקט של ביקורת“ למפלצת תרבותית.

כמה אני מתגעגע לקצת פיכמניזם, אם כפי ש- הגדירו לפני יותר משבעים שנה יוסף חיים ברנר, „אהבת-לב, אהבת-נפש לשארית מחמדינו, לספרות העברית“, אם בניסוחו היפה של יעקב שטיינברג: „יגון-היצירה של פיכמן הוא יגון והיקף הסובב עם הדברים; העף של סוף-דבר אין למצוא אצלו, על כן אין אצלו גם הבדידות עם הרוח הרעה“.

כלום אפשר לאבחן בדייקנות גדולה יותר את מה שדרוש היום לכולנו? אהבת-לב, אהבת-נפש ל- שארית מחמדינו, לספרות העברית. כלום אפשר לאבחן ביתר נאמנות את הרעה החולה של כמה מתיישבי-האקדמיה? אותו „זעף של סוף-דבר“, אותה „הבדידות עם הרוח הרעה“?

יעקב פיכמן

מגבוה, כאילו סולחת / למסות האימפרסיה שלך — הספרות מתייכת... לא כן? („אחרי יעקב פיכמן“)

★

עיינתי מעט במבחר מאמרים על יצירתו של יעקב פיכמן (סידרת 'לקוטי הביקורת'). על דרך השלילה כתב שלמה צמח — וזה היה שנתיים לפני שנורתה אבן הפינה לאוניברסיטה העברית על הר הצופים, קודם שבאו לעולם דור הפלמ"ח ודור המדינה וכל זרות הסופרים שלאחריהם — שביקורתו של פיכמן „היא אקט של תרבות ולא אקט של ביקורת“.

מן המקום שאנו עומדים בו היום מקבל משפט זה משמעות, שלא עלתה בוודאי על דעתו של צמח בראשית שנות העשרים. מה שבא לבטל את ערך הכתיבה הפיכמנית, גראה היום כעיקר-טעמה: כן, אקט של תרבות.

תרבות אינה תעשיית-דפוס מפותחת, אף לא מעגלים סגורים של קוראים את מאמריהם ואת

מאת חנוך ברטוב

גענעזי על פיכמן התעוררו בפעם הראשונה כבר לפני שנים, בראשית-צעדיו של מחנה הביקורת הלמודנית-מדעית, בטרם פרץ ימה וקדמה, צמחה ונגבה וכיסה את הארץ פסקי-הלכה ספרותיים כמים לים מכסים.

אבל רק היום, משנהפכו הבליות הקשויות ב"קרקעות הרכות של גדיי-הביקורת לקרניים מושחזות במצחיהם העזים של תיישי האקאדמיה, מבין אני אל מה יוצאת פתאום הנפש — לאיזשהו דבר אסור, לאיזשהו חסא, כמו משה פיכמנית, אימפרסיוניסטית, סובייקטיבית, לירית, שלא תציע לנו אלא את התרש-מותו של קרא אחד, שהוא עצמו קנה לו מוניטין מסוימים ביצירתו שלו, רק רושם, לא חס ושלום גור-דין ולא רחמנא-ליצלן ניתוח מדעי חזונית-דעת אויבי קטיביות של מכון-התקנים.

איך זה שלאחר כל השפע הזה, שמשפיעות עלינו ארבע-חמש אוניברסיטאות, הן וכל מה שהוציא מתוכן, מתגעגע אני לכוס אחת של מים צלולים?

שמורים בראשי סיפורים רבים, ואם יכני השם עוד אעלה אותם ביום מן הימים עלי גליון. ליומרה המפחידה של מבקרים להציע מדדים אויביקטיביים, ויש המדברים על כלים מדעיים, היו בדור הזה הרבה גילגולים, הפראמטרים שלו הם החבר וזחאנוב סכאן והשימוש במחשב מכאן, עולה, למשל, בוכרני שיחה בין ספר מתחיל לבין מבקר ועורך בעל השפעה ובעל בטחון, שהתנהלה לפני יותר מעשרים חמש שנים. בתקף רב ואגב השענות על סוללה כבדה של חכמי-הזמן, פסק אז המבקר: „בדורנו אין רומאן הנכתב בגוף ראשון יכול להיות חשוב“? למה? היום תבל אפילו לטרוח ולחזור על ההנמקה. באותם הימים, כדאי להזכיר, היה ערש חביב עוד יותר על מעמיקי-ההגות: מות הרומאן. למה? גם על הטיעון המבריק הזה לא חשוב כל-כך לחזור.

כנגד זה מעניין יהיה לספר פעם — האולי בגוף ראשון דווקא — את המקרה הפרטי של האיש, שפסק שאין עוד מקום לרומאן בגוף ראשון.

כל סיפור וסיפור יוצא מן המקרה הפרטי ודור אל המקרה הפרטי. לא כן הביקורת האויביקטיבית-למדנית-מדעית, שעניינה הכללה, היא בקודת-המוצא והיא היעד הסופי. רשני אלה הם, עקרונית, עולמות לא-נפגשים, כמו חומר ואנטי-חומר. עולם ואנטי-עולם. תקפותה של הכללה מדעית תעמוד במבחן כל עוד תושגנה תוצאות הוות בתנאים הים, המאפיין יצירת-אמנות הוא שונתה, גבולותה. אמן שישג שוב ושוב תוצאות הוות בתנאים הים, ייצור את החיקוי המושלם, כלומר פחות מן השיר המקורי הדל ביותר. פחות מן הסיפור המקורי החפל ביותר.

הה טעם ראשון לגענעזי על משוררי-קורא-וסתבי-על-מה-שקרא כיעקב פיכמן.

וכה כתב עליו נתן אלתרמן: „... — אכן, / יש שיטה מדעית רב יוצר, השוקלה במאזני בית פרקחת / תגעות חיקוי-קובוץ של שיר... הטובה השיטה? ייחכן. / אך שעה שציטטה היא קצת-סט